

CONSIDERAȚII PRIVIND RELAȚIILE INTERNAȚIONALE ÎN EUROPA ÎN PERIOADA 1650—1750

MIHAI MANEA

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea și în prima jumătate a secolului al XVIII-lea obiectivul principal urmărit în relațiile internaționale din Europa a fost asigurarea unui loc de frunte în cursa pentru supremație economică și politică. În acest cadru ansamblul raporturilor de forțe pe plan internațional s-a aflat sub incidența încălcării brutale a principiilor de drept, a brigandajului ridicat la rangul de politică oficială, a forței ca argument decisiv în soluționarea stărilor conflictuale. Războiul comercial între statele europene a devenit o permanență, fiind dictat de interesele social-economice și politice ale burgheziei în ascensiune. S-a desfășurat o luptă necruțătoare pentru controlul drumurilor comerciale, al surselor de materii prime, al piețelor de desfacere. „Sistemul colonial, datoriile publice, povara impozitelor, protecționismul, războaiele comerciale, toate aceste odrasle ale perioadei manufacturii propriu-zise iau o dezvoltare gigantică în perioada de *copilărie a mării industrii*”¹. Depășind cadrul geografic al continentului european și extinzându-se și la nivelul lumii extraeuropene, activitatea diplomatică a resimțit masiv influența Rațiunii de Stat, în numele căreia deseori s-a promovat o politică expansionistă și profund agresivă. Fondul său motivațional a identificat elemente în interesele și „drepturile” dinastice și cu precădere în dorința de cucerire și îmbogățire a aristocrației. Marile puteri au manifestat tendințe fâțișe de hegemonie, dar uneori depărtarea de teatrul evenimentelor nu le-a favorizat intervenția directă. Între 1689 și 1763 s-au derulat în Europa cinci mari conflicte, dintre care trei cu motivație pretins dinastică². Acestea au fost războiul de succesiune la tronul Spaniei (1701—1714), conflictul pentru succesiunea poloneză (1733—1735) și războiul Pragmaticii Sancțiuni (1741—1748).

Epoca de care ne ocupăm cuprinde: 1. epoca preponderenței franceze, inaugurată prin pacea de la Pirinei (1659) și consacrată la Nimègue (1679) și în cadrul căreia s-au înfruntat Franța, Olanda, Spania și Imperiul Romano-German, în timp ce Anglia și-a consolidat pozițiile și 2. perioada secolului al XVIII-lea, în care Franța și Anglia au luptat pentru supremație maritimă și colonială, iar Prusia și Rusia s-au afirmat viguros pe scena diplomatică și pe teatrele de operații militare. Divergențele politico-militare s-au concentrat cu precădere în trei zone din Europa: Vest, unde s-au ciocnit interesele coloniale și comerciale

¹ Karl Marx, *Capitalul, Critica economiei politice*, vol. I, Ed. Politică, București, 1960, p. 751.

² Vezi pe larg S. Columbeanu, *Lupta pentru hegemonie în Europa între 1648 și 1715*, în „Studii”, Tom XVIII, Nr. 5, 1965, p. 1131—1143; Roger Lockyer, *Habsburg and Bourbon Europe 1470—1720*, London, 1974; Mircea Malița, *Diplomația, Școli și instituții*, Ed. II, București, 1975; Nicolae Ciachir, Gheorghe Bercean, *Diplomația europeană în epoca modernă*, București, 1984; D. Kosary, *Le Jeu des forces internationales, in L'Absolutisme Eclairé*, par B. Köpeczi, A. Soboul, E. H. Balasz, D. Kosary, Budapest-Paris, 1985, p. 133—141.

ale Spaniei, Franței, Angliei și Olandei, Nord și Nord-Est unde s-au măsurat riveranii Mării Baltice, Suedia, Polonia, Danemarca, și mai târziu Rusia și Prusia, și Sud-Est unde au evoluat protagoniștii „Problemei Orientale“, Turcia, Polonia și mai apoi Rusia și Austria.

Activitatea internațională a constituit o prerogativă esențială a monarhiei absolute sau a instituțiilor reprezentative, în statele care au pornit pe calea dezvoltării capitaliste, precum Olanda și mai ales Anglia, și care, de altfel fiind în fruntea progresului social-economic, au monopolizat victoria în conflictele diplomatice și militare. În scopul reglementării relațiilor interstatale prin eforturile unor oameni politici s-au pus bazele dreptului internațional. Noțiuni și principii politice ca: echilibru politic, libertatea mărilor, granițe naturale, imunitatea teritoriilor neutre, „salvarea publică“ au căpătat un conținut definit, chiar dacă nu au fost totdeauna respectate. Teza „drepturilor“ suveranilor a fost des invocată la Viena, Paris, Madrid și Berlin și a găsit un bun apărător în Imperiul Habsburgic³. Combinațiile diplomatice și sistemele tradiționale de alianță au aspirat în principal la menținerea echilibrului european. În instrucțiunile trimise în 1750 de la Versailles ambasadorului francez la Viena, marchizul de Hautefort, echilibrul a fost definit drept „cuvântul care unește în același cadru de măsuri, dar din motive diferite, curțile de la Viena și Londra, Statele Generale ale Provinciilor Unite și majoritatea principilor germani...; el a servit întotdeauna ca motiv și pretext alianțelor, care de mai mult de un sfert de veac se formează contra Franței“⁴. Totodată s-a alcătuit o ierarhie diplomatică, s-a statuat un ceremonial de protocol cu reguli precis stabilite, a sporit numărul reprezentanțelor diplomatice permanente și extraordinare, s-au creat ministerele de externe de tip modern la Paris, Petersburg, Viena⁵. Dar, în același timp, în practica diplomatică s-au înregistrat frecvent jefuirea și uciderea curierilor, interceptarea și copierea corespondenței de către „cabinetele negre“, mituirea diplomaților și diplomația secretă ilustrată de regele Franței, Ludovic al XV-lea⁶. Interesul pentru încheierea unor tratate de pace atotcuprinzătoare s-a întrevăzut în desfășurarea unor congrese de pace europene la Münster și Osnabrück (1648), Karlowitz (1699), Utrecht (1713), Radstadt (1714), Soissons (1728—1729), Aix-la-Chapelle (1748)⁷. Subsidiar s-a conturat ideea privind organizarea Europei ca un prim pas către instaurarea păcii universale, ce a animat ilustre personalități ale epocii ca de exemplu: Gottfried Wilhelm von Leibnitz, Charles de Saint-Pierre, Jean-Jacques Rousseau și alții⁸. Școala diplomației europene din această epocă a avut demni reprezentanți pe cardinalii Jules Mazarin și Fleury în Franța, Robert Walpole și lordul Bolingbroke în Marea Britanie, cardinalul Giulio Albertoni în Spania, Anton Wenzel von Kaunitz în Austria, Piotr Pavlovici

³ Mircea Malița, *op. cit.*, p. 134.

⁴ Charles Dupuis, *Le principe d'équilibre et le concert européen de la paix de Westphalie à l'acte de Algeciras*, Perrin, Paris, 1909, p. 36; Gaston Zeller, *Le principe d'équilibre*, în „Revue Historique“, 1956, 97-e année, Nr. 1—2, 1983, p. 54—67.

⁵ Guy Thuillier, *L'Académie politique de Torcy 1712—1719*, în „Revue d'histoire Diplomatique“ (în continuare R.H.D.), 97-e année, Nr. 1—2, 1983, p. 54—74.

⁶ Vezi pe larg, James Westfall Thompson, Saul Kussiel Padover, *Secret diplomacy. A Record of Espionage and Double Dealing 1500—1815*, London, 1937.

⁷ Vezi pe larg, Heniz Duchardt, *Studien zur Friedensmittlung in der Früh en Neuzeit*, Wiesbaden, 1979.

⁸ Pentru amănunte vezi *Wider den Krieg, Grosse Pazifisten von Immanuel Kant bis Heinrich Böll*, Hrsg. von Christian Rajewsky und Dieter Reisenberger, München, 1987.

Safirov și Andrei Ivanovici Ostermann în Rusia, Șerban Cantacuzino, Constantin Brîncoveanu și Dimitrie Cantemir în Țările Române.

Secolele al XVII-lea și al XVIII-lea au consemnat importante campanii militare cu ajutorul armatelor profesioniste din care nu au lipsit mercenarii elvețieni, unguri, germani și suedezi. Campaniile au fost dificile ținând seama de progresele tacticii și strategiei militare, creșterea puterii distructive a armamentelor, creșterii disciplinei în rândul trupei și ofițerilor⁹. Astfel, s-au creat condiții pentru desfășurarea unor operații militare de amploare, terestre și navale la Saint-Gothard (1664), Lagos (1693), Zenta (1697), Vigo (1702), Barfleur-La Hogue (1709), Poltava (1709), Malplaquet (1709), căpul Sicie (1744), Fontenoy (1745). La comanda forțelor militare s-au remarcat mari comandanți, precum: Henri Turenne, Mauriciu de Saxa în Franța, Robert Blake, John Marlborough în Anglia, regele Carol al XII-lea în Suedia, Raimondo Montecuccoli și Eugeniu de Savoia în Austria, țarul Petru I în Rusia. Lărgirea masivă a cadrului de desfășurare a istoriei a determinat ca fiecare mare conflict european să aibă un corespondent în coloniile din America, India sau pe coastele Africii¹⁰.

Nr. crt.	Conflictul european	Conflictul colonial
1.	Războiul Ligii de la Augsburg (1688—1697)	Războiul regelui William (1689—1697)
2.	Războiul de succesiune la tronul Spaniei (1701—1714)	Războiul reginei Ana (1702—1713)
3.	Războiul de succesiune la tronul Austriei (1741—1748)	Războiul regelui George (1744—1748)
4.	Războiul de șapte ani (1756—1763)	Războiul Indian și Francez (1754—1763)

Pacea Westfalică a marcat începutul unei noi etape în relațiile internaționale. Creație eficace a diplomației cardinalului Richelieu, ea a asigurat securitatea granițelor de răsărit ale Franței și a consacrat fărîmițarea politică și teritorială a Germaniei în peste 1800 stătulețe¹¹. Richelieu declară că „odată pierdută influența franceză în Germania, Franța nu va putea rezista”¹². Noua configurație politică a continentului a înscris la loc de frunte noi evoluții, și anume accentuarea divergențelor între Franța și Anglia, Olanda, Imperiul Habsburgic, Spania pentru supremație politică și economică, nașterea unor noi formațiuni politice, ce au urmat un drum propriu — Bavaria, Saxonia, Hanovra, Brandenburg, insistența Suediei pentru controlul bazinului Mării Baltice, înfruntarea

⁹ Vezi și William H. McNeill, *The Pursuit of Power, Technology, Armed Forces and Society A. D. 1000*, Oxford, 1982.

¹⁰ Thomas Bailey, *A Diplomatic History of the American People*, Meredith Co., New York, 1969, p. 24.

¹¹ Matthew Anderson, *Europe au XVIII-e siècle*, Ed. Sirey, Paris, 1968, p. 200—201; vezi pe larg și Meiern, *Acta Pacis Westphalicae*, Hannover, 1734; Karsten Ruppert, *Die Kaiserliche Politik auf dem Westphälischen Friedens Kongress (1643—1648)*, Münster, 1979; G. Barudio, *Der Deutsche Krieg 1618—1648*, Frankfurt/Main, 1985.

¹² Cicely Veronica Wedgwood, *The Thirty Years War*, Anchor Books, New-York, 1961, p. 137; vezi și Karl Fr. Otmar von Aretin, *Das Reich Friedensgarantie und europäisches Gleichgewicht 1648—1806*, Stuttgart, 1986.

decisivă pentru putere între Imperiul Otoman și Habsburgic¹³. De asemenea, Polonia și Rusia și-au intensificat luptele pentru stăpânirea teritoriilor bieloruse și ucraineene. De remarcat a fost și politica externă a revoluției burgheze din Anglia, căci după o perioadă de aparentă indiferență față de problemele europene, liderul revoluționar Oliver Cromwell a inițiat o politică expansionistă pe seama Olandei, Spaniei și Portugaliei¹⁴. Sub domnia lui Ludovic al XIV-lea Franța s-a transformat în principala forță politică și militară din Europa, iar Versaillesul centrul activității diplomatice și simbol al tendințelor de cotropire. Pe continentul supus influenței franceze, diplomația Regelui Soare „a fixat (diplomației — M.M.) normele și i-a imprimat stilul, iar forțelor militare statutul său”¹⁵. Numeroși cercetători continuă să explice războaiele Regelui Soare prin dorința de glorie a monarhului și încercarea de a fonda o monarhie universală. Roland Mousnier respinge această teorie considerând că toate conflictele în care a fost antrenat Ludovic al XIV-lea, au vizat *Politica Hexagonului*, adică perpetuarea cu ajutorul „reuniunii” a politicii lui Richelieu și Mazarin de asigurare a securității regatului și a căilor de acces în Franța a unor potențiali inamici¹⁶. Marx a sesizat în mod just motivația economică a războaielor Regelui Soare¹⁷. „Războaiele împotriva lui Ludovic al XIV-lea au fost niște războaie pur comerciale în scopul nimicirii comerțului și puterii maritime franceze”¹⁸. Apogeul politicii monarhului francez a fost pacea de la Nimègue din 1679, ceea ce i-a permis ca în 1698—1699 să negocieze cu regele Angliei și împăratul german împărțirea teritoriilor imensului imperiu spaniol¹⁹. Tratatul din 1713 la Utrecht și 1714 la Radstadt au consfințit sfârșitul succesiunii la tronul Spaniei și începutul preponderenței britanice pe continent²⁰.

La începutul secolului al XVIII-lea Marea Britanie și-a impus cuvântul în Europa încercând satisfacerea intereselor sale — supremația maritimă și colonială și echilibrul politic. Axiomă a diplomației britanice, *the balance of power* a fost caracterizată de André Maurois drept „o politică mobilă, chiar inconstantă

¹³ Nicolae Ciachir, George Berca, *op. cit.*, p. 126.

¹⁴ Jan Roy, *Les puissances européennes et la chute de Charles I-er*, în „R.H.D.”, 92-e année, 1—2, 1978, p. 92—109.

¹⁵ Robert Mandrou, *La France aux XVII-e et XVIII-e siècle*, PUF, Paris, 1970, p. 234; vezi Fritz Hartung, *L'Etat c'est moi*, în „Historische Zeitschrift”, 169/1949; Victor-Louis Tapié, *Aspects de la politique étrangère de Louis XIV*, în „Revue des Travaux de l'Académie de Sciences Morales et Politiques”, I, 1966, p. 89—92; Roland Mousnier, *Qui a été Louis XIV?*, în *Mélanges historiques et littéraires sur le XVII-e siècle, Offerts à Georges Montgrédien*, Paris, 1967; William J. Roosen, *The Age of Louis XIV, The Rise of Modern Diplomacy*, Cambridge, 1976; François Bluche, *Louis XIV*, Paris, 1986.

¹⁶ Gaston Zeller, *La monarchie d'Ancien Régime et les frontières naturelles*, în „Revue d'histoire moderne”, VIII, 1933, p. 305—333.

¹⁷ Principalele războaie ce au angrenat Franța lui Ludovic al XIV-lea au fost: cel de Devoluție (1667—1668), cu Olanda (1673—1679), cu Liga de la Augsburg (1688—1697), de succesiune spaniolă (1701—1714).

¹⁸ Karl Marx, *Recenzie la articolul lui Guizot „De ce a reușit revoluția în Anglia? Considerații asupra istoriei revoluției din Anglia, Paris, 1850*, în Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 7, Ed. Politică, București, 1960, p. 223.

¹⁹ Louis Dollot, *Le tricentenaire du traité de Nimègue et la réunion de la Franche-Comté à la France*, în „R.H.D.”, 93-e année, Nr. 3—4, 1979, p. 193—201.

²⁰ Vezi J. S. Bromley, *Britain and Europe in the Eighteenth Century*, în „History”, vol. 66, nr. 218, 1981, p. 394—412.

prin esența ei și care putea să pară perfidă, dar care reuși la început²¹. Echilibrul de putere a facilitat politica Londrei deoarece a semnat un echilibru relativ de forțe între puterile europene încât nici un stat să nu obțină supremația în detrimentul Londrei. Exploatând la maximum rivalitățile intra-europene Anglia a luptat ea însăși împotriva Franței doar în coloniile din America de Nord și India, căci pe continent s-a limitat să subvenționeze pe inamicii Parisului, Austria, Prusia, Rusia²². Influența sa s-a resimțit în Provinciile Unite devenite „o simplă șalupă la remorca vaselor engleze”²³ și în Portugalia, a cărei piață s-a deschis produselor britanice prin tratatul Methuen din 1703. Grav afectat la Utrecht, prestigiul Franței a renăscut prin eforturile abatelui Dubois și cardinalului Fleury, îndreptate spre o apropiere de Anglia și Imperiul Austriac. Italia a rămas un obiect al diplomației europene de importanță secundară, fiind în atenția Vienei tot mai interesată în exploatarea teritoriilor de la sud de Alpi²⁴. În 1725 diplomatul piemontez marchizul Ignazio del Brogo consemna; „Provinciile Italiei sînt Indiile curții de la Viena. Încă douăzeci și cinci de ani o bună parte din bogățiile Italiei vor pleca”²⁵. După 1715 scena diplomatică a Europei a cunoscut numeroase complicații, în condițiile pretențiilor Spaniei de a relua posesiunile din Italia de Sud și a-și reface pozițiile în Mediterana occidentală. Tratatul din 1716 de la Haga și Hanovra au netezit calea unei apropieri franco-engleze, ceea ce s-a tradus în semnarea în anul următor a Triplei și ulterior Quadruplei Alianțe de la Haga. Insistențele Madridului și parafarea tratatului secret franco-spaniol din 1731 au ruinat însă alianța anglo-franceză. Alianța între Madrid și Paris în virtutea „Pactului de Familie” nu a fost lipsită de asperități, căci în 1725 Spania și Imperiul Habsburgic și-au realiniat pozițiile. Dar un an mai târziu curtea de la Viena a semnat cu Rusia un tratat secret, ceea ce a reprezentat „unul din actele diplomatice cele mai grave ale secolului al XVIII-lea”²⁶, căci pentru prima dată în 1735 trupele Rusiei și-au făcut apariția în Europa centrală. Mai mult, el a generat noi alianțe în 1729 între Franța, Anglia și Spania, iar în 1731 între Anglia și Austria. Războiul pentru succesiune la tronul Poloniei (1733—1735), purtat „pentru apărarea onoarei regale”²⁷, dar cu prudență și rezervă, evitînd distrugerea decisivă a inamicului pe Rin și în Italia, a rupt echilibrul fragil și a adus în atenția Europei situația din Polonia și Lorena. Trăind pacea la Viena din 1735, Franța s-a erijat în arbitru al Europei²⁸. Poziția statelor europene față de Pragmatica Sancțiune — act emis de Carol al VI-lea de Habsburg în 1713 pentru

²¹ André Maurois, *Istoria Angliei* (traducere în limba română), vol. I, Ed. Politică, București, 1970, p. 291.

²² Karl Marx, *Recenzie la articolul lui Guizot...*, p. 223—224.

²³ Louis Dollot, *Histoire diplomatique*, PUF, Paris, 1948, p. 7.; R. Willems, *La barrière des Pays Bas 1715—1815*, Bruxelles, 1949.

²⁴ *Storia d'Italia*, vol. III, *Dal primo Settecento all'Unita*, Giulio Einaudi, Torino, 1973, p. 7.; vezi și D. Carpanetto, G. Ricuperati, *Italy in the Age of Reason 1685—1789*, London, 1987.

²⁵ *Storia d'Italia*, vol. III, p. 8.; vezi și G. Quazza, *Il problema italiana e l'equilibrio europeo 1720—1738*, Torino, 1965, p. 30.

²⁶ A. Vandal, *Louis XV et Elisabeth de Russie*, Paris, 1882, p. 102.

²⁷ Cf. John L. Sutton, *The King's Honor and the King's Cardinal, The war of the Polish Succession*, Lexington, The University Press of Kentucky, 1980.; vezi și David Lerer, *La politique française en Pologne sous Louis XV (1733—1773)*, Thèse, Toulouse, 1929.

²⁸ Frederic II, *Mémoires de...*, Publiées par E. Boutaric et E. Champardon, vol. I, Plon, Paris, 1866, p. 24.

a asigura succesiunea fiicei sale, Maria Tereza la demnitatea imperială — a declanșat un nou conflict, cel de succesiune habsburgică (1741—1748), în care Habsburgii și Hohenzollernii și-au disputat arealul german²⁹. Pacea de la Aachen din 1748 a avut valoarea unui simplu armistițiu, deoarece „nici conflictul maritim și colonial dintre Franța și Anglia, nici conflictul teritorial dintre Prusia și Austria nu erau soluționate”³⁰. În instrucțiunile trimise în 1755 ambasadorului britanic la Petersburg, Charles H. Williams s-a evocat posibilitatea unui nou război. „Nu este probabil ca diferendele dintre Anglia și Franța să se rezolve bine, și în consecință, cum afirmă deschis ambasadorii francezi la Haga și Londra, un nou război general va urma”³¹. Acesta avea să fie războiul de șapte ani (1756—1763).

Politica tradițională franceză de a păstra „Bariera de Nord” — Suedia, Polonia, Imperiul Otoman, ca o contrapondere la expansiunea Habsburgilor a falimentat dezastruos în secolul al XVIII-lea, urmare a crizei interne a statelor ce au format-o. Rivalitățile între acestea au înlesnit parțial interesele Rusiei, Prusiei și Austriei. Ascensiunea Rusiei a stîrnit brusc interesul vest-europenilor pentru răsăritul continentului. Afișarea obiectivelor, diplomației țariste — alipirea teritoriilor din Bielorusia și Ucraina, accesul la Marea Baltică și Marea Neagră au vădit deschis intențiile agresive ale Petersburgului. Armistițiul polono-rus de la Andrusovo (1667) a legiferat „recunoașterea Rusiei ca un factor important în viața internațională”³². În perioada domniei lui Petru cel Mare, Rusia a desfășurat numeroase acțiuni pentru a obține controlul asupra litoralului Mării Negre și respectiv Baltice. Fundamentînd o diplomație modernă, Rusia s-a evidențiat pe arena europeană³³. În 1716 prestigiosul „L'Almanach Royal” de la Paris a inclus familia Romanovilor în rîndul dinastiilor europene. Cinci ani mai tîrziu, Rusia deținea 21 misiuni diplomatice inclusiv în Asia, la Beijing și Bukhara. Ascensiunea Rusiei ca putere politică în Europa a impulsionat ciocnirile de interese în Europa răsăriteană la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de al XVIII-lea³⁴. Deschiderea sa spre Occident, participarea directă la rezolvarea controverselor din Europa centrală au fost decise de mobilurile sale evidente în zona Mării Baltice, Mării Negre și Poloniei. Întărită prin pacea de la Nystadt din 1721 în detrimentul Suediei, Rusia a încercat să-și afle căi și puncte de sprijin pentru comerțul cu Anglia și Provinciile Unite. De aceea cercurile de la

²⁹ Vezi pe larg studiul nostru *Conflictul pentru succesiunea la tronul Austriei (1741—1748). Implicații diplomatice și militare*, în „Revista de Istorie”, Tom 40, nr. 1, Ianuarie 1987, p. 60—74; Erich Hassinger, *Brandenburg-Preussen, Schweden und Russland 1700—1713*, München, 1953; F. L. Carsten, *The Origins of Prussia*, Oxford, 1954; Walter Dorn, *Competition for Empire 1740—1763*, New York, 1964; Elmar Gotthardt, *Die Kaiserwahl Karls VII, Ein Beitrag zur Reichsgeschichte während des Interregnums 1740—1742*, Frankfurt/Main, 1986; În Ingrid Mittenzwei, Erika Herzfeld, *Brandenburg-Preussen 1648—1789, Das Zeitalter des Absolutismus*, Berlin, 1986.

³⁰ Jacques Madaule, *Istoria Franței*, (traducere în lb. română), vol. II, Ed. Politică, București, 1973, p. 105.

³¹ *La Cour de Russie il y a cent ans 1725—1783, Extraits des dépeches des ambassadeurs anglais et français*, L. A. Kitter, E. Dentu, Leipzig, 1860, p. 126.

³² Mustafa Ali Mehmed, *Istoria Turcilor*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 231.

³³ Vezi pe larg A. V. Florovskii, *Russko-avstritskete otnosenta ū epohu Petra Velikogo*, Praha, 1955; *Peter the Great, Reformer of Revolutionary?* Ed. by Marc Raeff, Boston, 1963; N. N. Molceanov, *Diplomatia Petra Pervogo*, Moskva, 1984.

³⁴ Vezi pe larg G. A. Nekrasov, *Roly Rossi v evropeiskoi mejdunarodnoi politike 1725—1739 gg*, Moskva, 1976.

Petersburg au căutat să preîntîmpine o potențială revanșă suedeză în Baltica și au subvenționat un partid politic la Stockholm³⁵. De aceea un diplomat scria în 1722 că: „Aici este ca în Polonia; fiecare este propriul său stăpîn, dezordinea este completă. Suedia nu mai contează în Europa”³⁶. Totuși, ostilitatea deschisă a Parisului și Londrei față de intențiile sale au întreținut un focar de tensiune în bazinul baltic. În 1727 Suedia a fost convinsă să rupă alianța forțată cu Rusia și să adere la cea anglo-franco-daneză de la Hanovra. Abia în 1735 după destrămarea celei din urmă și normalizarea relațiilor ruso-britanice, Petersburgul a reușit să-și refacă influența în Suedia.

Problema Orientală a jucat rolul de componentă esențială în sistemul relațiilor internaționale din sud-estul continentului. Criza de evoluție ce a afectat vizibil Imperiul Otoman încă de la sfîrșitul secolului al XVI-lea și-a pus pecetea asupra raporturilor de forțe³⁷. Războaiele purtate de Poartă au încercat să rezolve pe seama unor victorii externe criza internă de structură. În a doua jumătate a secolului al XVII-lea au avut loc între Poartă și Polonia „războaiele nordice”, pentru controlul Podoliei și Ucrainei. În 1672 expediția izbutită de la Camenița a marcat limita maximă a expansiunii turcești în Europa. În bazinul mijlociu și inferior al Dunării s-au ciocnit interesele Porții și ale Habsburgilor. Victoria repurtată în 1683 contra turcilor sub zidurile Vienei a inaugurat o perioadă de noi cuceriri ale Habsburgilor, desemnată prin victoriile de la Kahlenberg (1683), Mohacs (1687), Salankamen (1691), Zenta (1697)³⁸. Pacea de la Karlowitz a justificat o dată în plus gradul de decădere a Porții și rolul crescut al Austriei și Rusiei. În secolul al XVIII-lea Imperiul Otoman a țintit la recuperarea teritoriilor pierdute, profitînd de angajarea Habsburgilor în rezolvarea problemelor Europei centrale și occidentale. Conflictele din 1710—1711, 1716—1718, 1736—1739 au pricinuit noi înfrîngeri Porții și au mărit influența Franței și mai ales a Habsburgilor și Rusiei. Cea din urmă a înregistrat un curs pronunțat ascendent și a intrat în grupul competitorilor la supremație în sud-estul Europei³⁹. Situația Porții a solicitat cu necesitate și reevaluarea statutului politic al Țărilor Române și a statornicit condiții favorabile dezvoltării luptei pentru libertate și independență națională. Plasate la interferența unor interese acute și ciocniri de disponibilități ale marilor imperii vecine, Principatele au fost deseori teatru de operații diplomatice și militare. Domnii români au păstrat prerogative de reală suveranitate, ceea ce le-a permis încheierea de numeroase acte diplomatice, precum în 1656, 1685, 1686, 1711, ce au reconfirmat în plan internațional individualitatea și integritatea teritorială a Țărilor Române⁴⁰. În aceste

³⁵ Vezi și Michael Roberts, *British diplomacy and Swedish Politics, 1758—1773*, Dakota, 1980.

³⁶ Charles Seignobos, Albert Metin, *Histoire moderne 1715 à 1815*, Paris, 1911, p. 125.

³⁷ Karl Marx, *Reorganizarea departamentului de război al Angliei, Cererile Austriei, Situația economică a Angliei, Saint-Arnaud*, în Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 10, Ed. Politică, București, 1961, p. 282—288; Mustafa Ali Mehmed, *op. cit.*, p. 226; Nicolae Ciachir, Gheorghe Bercan, *op. cit.*, p. 151—154.

³⁸ Vezi pe larg O. Klopp, *Das Jahr 1683 und das folgende grosse Türkenkrieg bis zum Frieden von Karlowitz 1699*, Graz, 1882; J. Wimmer, *Der Entsatz von Wien*, Warszawa, 1983.

³⁹ Vezi și R. Mihneva, *Rosia i Osmanskaia Imperia v mejdunarodnih otnošeniah v seredine XVIII veka (1739—1756)*, Moskva, 1985.

⁴⁰ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul unitar român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 162—202.

împrejurări răspunsul Porții a fost instaurarea regimului fanariot, rezultat al amenințărilor Rusiei și Habsburgilor și a intensificării luptei de eliberare națională⁴¹.

În lumina celor de mai sus rezultă că în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, relațiile internaționale au suferit importante modificări și s-au complicat masiv. Au apărut și s-au impus noi state, altele au decăzut. Vechi antagonisme au tins spre o soluție, cele noi s-au acutizat. Multe din acestea s-au cristalizat pe deplin în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și au dăinuit și în cursul secolului următor.

BIBLIOGRAFIE ORIENTATIVĂ

- A. M. Arnauld, *Système maritime et politique des européens pendant le XVIII-e siècle*, Paris, 1879; A. Auerbach, *La France et le Saint Empire Romain Germanique depuis la paix de Westphalie jusqu'à la Révolution française*, Paris, 1912; Nisbet Bain, *Charles XII and the Collapse of Swedish Empire 1682—1719*, London, 1895; Louis Blart, *Les rapports de la France et de l'Espagne après le Pacte de Famille jusqu'à la fin du ministère du duc de Choiseul*, Paris, 1915; Emile Bourgeois, *Manuel historique du politique étrangère*, tome I, *Les origines (1610—1789)*, Paris, 1919; A. H. Buffington, *The Second Hundred Years War (1689—1815)*, New York, 1929; Jean Chagniot, *Les temps modernes de 1661 à 1789*, Paris, 1973; Constantin C. Giurescu, *La politique des grandes puissances dans le Sud-Est Européen aux XVII-e et XVIII-e siècles*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, nr. 6, 1970, p. 945—951; *Great Britain Foreign Policy & Span of Empire 1689—1971, A Documentary History*, vol. I, New York, 1972; Constantin de Grünwald, *Trois siècles de la diplomatie russe*, Paris, 1945; *Histoire des relations internationales*, publiée sous la direction de Pierre Renouvin, Tome III, *Les temps modernes*, P. II, *De Louis XIV à 1789*, par Gaston Zeller, Paris, 1955; Georges Livet, *L'équilibre européen de la fin du XV-e siècle à la fin du XVIII-e siècle*, Paris, 1976; Theodore Rabb, *The Struggle for Stability in Early Modern Europe*, New York, 1975; M. Raeff, *Imperial Russia 1682—1825. The Coming of Age of Modern Russia*, New York, 1971; Albert Sorel, *La diplomatie secrète de Louis XV*, în *Essais d'histoire critique*, Paris, 1883, p. 153—169; Victor-Louis Tapié, *L'Europe de Marie-Thérèse. Du boroque aux lumières*, Paris, 1973.

⁴¹ Florin Constantiniu, *Instaurarea regimului fanariot în Moldova și Țara Românească și trăsăturile sale caracteristice*, în „Studii și articole de istorie”, XLV—XLVI, 1982, p. 225; vezi și *România și asediul Vienei*, Culegere de studii, București, 1983.